

Oponentský posudok na knihu PhDr. Heleny Kubátovej, Ph.D. *Proměny příměstského venkova a venkovské každodennosti*, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2016. s. 372.

Habilitačný spis Heleny Kubatovej predstavuje úctyhodnú knihu, čo do rozsahu, ktorý činí 372 stránok, tak aj do obsahu, ktorý predstavuje doslova encyklopedický prehľad každodenného života obyvateľov prímestského vidieka vo vybranom regióne Českej republiky, a to od konca druhej svetovej vojny až po dnešok. Knihu tvoria úvod, štyri kapitoly, záver, zoznam použitej literatúry a prílohy. Hoci autorka presne neurčuje sociologický „žáner“ svojho diela, možno ho označiť za monografický výskum. Zodpovedá tomu zameranie jej diela na jeden objekt, ktorým je v danom prípade konštrukt „prímestského vidieka“, zostavený z dvoch mikroregiónov, a to z Hlučínska a z Království. Autorka si zámerne volí nie izolované obce ale mikroregióny ako združenia obcí, ktoré sa dajú chápať ako lokálni aktéri, ktorí „sa významným spôsobom podieľajú na transformácii vidieka“ (s.13). Monografickému zameraniu výskumu zodpovedá aj obsah knihy, kde sa strieda predbežný všestranný opis skúmaného objektu a jeho premien prostredníctvom objektívnych štatistických údajov, ktoré nachádzame v *prvej kapitole*, s analýzou sociálno-historického kontextu týchto premien, ktorej sa venuje *druhá kapitola*. Táto časť knihy slúži na vybudovanie „pevného rámca“, do ktorého autorka potom zasadí „mäkký“ obsah v podobe kvalitatívnych údajov, ktoré získala v priebehu svojho empirického výskumu. Týmto problémom autorka sa venuje v dvoch ďalších kapitolách. V *tretej kapitole* prezentuje svoje chápanie každodennosti, deklarujúc pritom potrebu *emického* prístupu k jej skúmaniu. Znamená to, že chce vypovedať o porozumení „premeny vidieckej každodennosti tak ako ju vidia, vnímajú, reflektujú a hodnotia sami vidiečania“ (s.12) . Tomuto prístupu najviac zodpovedajú kvalitatívne výskumné metódy a techniky, medzi ktorými autorka uprednostňuje pološtruktúrovaný rozhovor v kombinácii s pozorovaním. Metodologické a metodické usmernenie autorka nachádza u A. Straussa a J. Corbinovej v metóde zakotvenej teórie (grounded theory), návody ktorej dôsledne dodržiava. *Štvrtá kapitola* je síce posledná, ale v duchu anglického príslovia *last but not least*, tematicky a obsahovo predstavuje jadro knihy. Je zasvätená premenám vidieckej každodennosti v pohľadoch obyvateľov vidieka, predstavu o ktorých autorka v podstate konštruuje z výrokov, ktoré sa objavujú v jej rozhovoroch s vybranými respondentmi z oboch mikroregiónov. V súhrne tieto rozhovory, v ktorých autorka prízvukovala témy alebo vzorce (podľa Straussa a Corbinovej) získavania obživy, domáceho života a vidieku, aj tvorili „laický diskurz o každodennosti vidieka a jeho premenách“

(s.12), o skúmanie ktorého sa autorka usiluje. Autorka v tejto kapitole tento diskurz reprodukuje, ale v analyticky spracovanej podobe, teda po tom, čo ho podrobila otvorenému a axiálnemu kódovaniu, výsledkom čoho sú pojmy a kategórie. Pojmy pre autorku vystupujú ako „jednotky zmyslu“ (s.165). Keď pojmy boli vytvorené, hľadali sa medzi nimi väzby, podobné pojmy boli zoskupované do kategórií s osobitným pomenovaním. V tomto analytickom procese sa kontakt medzi kategóriou a jej empirickým referentom v podobe autentického vyjadrenia respondenta nestrácal. Naopak, obsah kategórií vytváraných prostredníctvom kódovania je podľa autorky „empiricky sytený relevantnými úryvkami z rozhovorov“, ktoré sú v podstate „empirické indikátory pojmov“ (tamže). O tom, že autorka dbá o nadväznosť medzi všeobecnejšou kategóriou a jej zodpovedajúcim autentickým výrokom respondenta o nejakej realii vidieckeho života sa dá presvedčiť práve pri čítaní tejto kapitoly. Občas sa vytvára dojem prítomnosti živého respondenta s jeho možno neotesanými, ale trefnými výrokmi. V ďalšej etape spracovania empirického materiálu autorka hľadá vzťahy už medzi kategóriami, a to nielen v rámci jedného aspektu každodennosti, ale aj medzi jej rôznymi aspektmi.

Musíme zdôrazniť, že k tomuto výskumu autorka pristupuje po svojich bohatých skúsenostiach s výskumami premien spôsobu života v Hlučínsku, ktoré uskutočnila v rokoch 2011-2015. Výsledky týchto výskumov boli jej úspešne zúročené v niekoľkých solídnych knižných a časopiseckých publikáciách. Avšak na tom sa nezastavila a pokračovala v hľadaní ďalších výskumných problémov, ktoré sami vynárali „z terénu“ (s.14). Zaujal ju osud poľnohospodárskej výroby v ČR a od nej sa odvíjajúce postavenie a každodenný život obyvateľov dnešného vidieka. Pokúsila si zodpovedať kruciálnu otázku: Čím je vlastne vidiek, v ktorom poľnohospodárska výroba prestala byť hlavným zdrojom obživy pre jeho obyvateľov, ktoré musia za pracou dochádzať do miesta? A správne vytušila, že táto základná zmena zasiahne každodenný život vidiečanov. Reagovala na tento problém dosť pohotovo a už koncom 2014 nasmerovala svoj výskum vtedy prebiehajúci na Hlučínsku na zber dát ohľadom vidieckej každodennosti.

Jej presmerovanie na problematiku každodennosti si vyžiadalo aj voľbu nového výskumného objektu v podobe hanáckeho mikroregiónu Království, ktorý sa rozhodla pridať k Hlučínsku ako k veľmi špecifickému regiónu „v rámci Českej republiky a Európy“ (s.14). Na rozdiel od neho mikroregión Kralovství sa nevyznačoval ničím „špecifickým alebo extrémnym“ (tamže) a zrejme mal vyvážiť istú atypickosť Hlučínska. Obidva regióny zbližovalo, že neboli periférne a stagnujúce, oba sa nachádzali v blízkosti veľkého miesta, boli teda prímestskými. Autorka je pritom vedomá nielen podobnosti oboch

mikroregiónov, ale aj rozdielov ich historickej minulosti, do značnej miery podmienených odlišnou zemepisnou polohou. Hlučínsko, ktoré sa nachádza v Moravskom Sliezsku na hranice s Poľskom, za 25 rokov trikrát menilo svoju štátnu príslušnosť. Kráľovstvá sa nachádzajú vnútri krajiny, v srdci úrodnej Hanej. Ak Hlučínsko sa sformovalo „na hlbokých historických základoch, vyznačuje sa zreteľnou identitou“ (s.14) a silným regionálnym povedomím svojich obyvateľov, mikroregión Kráľovstvá „bol vytvorený umelo a v podstate náhodne“ (tamže). Autorka však v práci vychádza z výskumného predpokladu (ktorý jej nahrádza hypotézu), že ak výskum nepreukáže významné rozdiely medzi týmito mikroregiónmi v predmete jej výskumu, ktorým je vidiecka každodennosť, potom by bolo možné výsledky výskumu zovšeobecniť „prinajmenšom na moravsko-sliezsky prímestský vidiek“ (s.15). Podľa nej by to stačilo na to, aby bolo možné vytvoriť „zakotvenú teóriu premien prímestského vidieka a každodennosti jeho obyvateľov“ (tamže).

K tomuto dostatočne ambicióznemu cieľu, ktorý si autorka nastoľuje hneď v úvode knihy (s.12), sa napokon aj dopracuje. Jej výskumný predpoklad sa potvrdil. Výskum ukázal značnú podobnosť medzi tými aspektmi každodennosti vybraných mikroregiónov, ktoré sledovala. Nie div, pretože za posledné desaťročia prešli rovnakými spoločenskými premenami. Prejavilo sa to nielen v rovine štatistických ukazovateľov, charakterizujúcich jednotlivé aspekty každodenného života obyvateľov oboch regiónov, ktoré nachádzame v prvej kapitole danej knihy, ale aj v obsahu ich vyjadrení k týmto otázkam, ktoré sú sústredené v poslednej štvrtej kapitole. Svoje zistenia autorka podoprela aj výsledkami iných výskumov vidieka vrátane výskumov spomenutých mikroregiónov, čím vytvorila vhodný kontext pre interpretáciu vlastných dát. Výsledkom jej úsilia sa stal na konci knihy predstavený paradigmatický model premien vidieku a vidieckej každodennosti (ss.281-287), ktorý plní v tomto kontexte funkciu zakotvenej teórie.

Autorka v záujme dosiahnutia tohto vytúženého výsledku vykonala množstvo povinnej výskumníckej a analytickej práce, ktorá bola úspešná vďaka jej mimoriadnej húževnatosti a obrovskému zmyslu pre systematickosť a vedeckú disciplínu. Prejavilo sa to v prísnom dodržaní vedeckých štandardov, vyšpecifikovaných pre každú etapu jej práce, či išlo o zber dát v teréne, kde sama realizovala 60 pološtruktúrovaných rozhovorov, alebo o analytické úkony v podobe otvoreného, axiálneho a selektívneho kódovania, kategorizácie a tvorby modelu. Autorka by tu doslova mohla sama pripraviť manuál ohľadom používania metódy zakotvenej teórie. Schopnosť špecifickej odozvy sa u nej prejavila napokon aj v textácii knihy, kde jednotlivé kapitoly sa líšia podľa toho, aké ciele realizujú. Keď ide o prvú kapitolu, tam autorka sa stáva veľmi

zručnou odborníčkou na prípravu štatistických tabuliek na základe vlastných výpočtov. V prípade tretej kapitoly sa preukazuje ako precízna odborníčka v oblasti metodológie a metodiky sociologického výskumu. V prípade teoretickej rozpravy o každodennosti prezrádza svoju erudovanosť a teoretický nadhľad, ktorý jej dovoľuje suverénne sa vyjadrovať k jej rôznym koncepciám, vrátane fenomenologickej. Preberá pri tom Schützovo stanovisko, čím uznáva aj nevyhnutnosť procedúry uzátvorkovania alebo epoché prirodzenej pozície, ktorá je typická pre laika. Vedela pritom priviesť svojich respondentov k tomu, aby bez osobitných úsílí prekonalí svoju prirodzenú pozíciu a začali reflektovať svoju každodennosť. V svojej knihe sa prihovára bežnému človeku, ktorý by sa mal chytiť svojho práva posudzovať, a možno niekedy aj odsudzovať, nielen svoju prítomnosť, ktorú ešte v niečom môže zmeniť, ale aj minulosť, z ktorej sa môže len poučiť.

Už to, že autorka sa preorientovala na problematiku *každodennosti* po tom, čo bola dlho spätá s témou *spôsobu života*, svedčí nielen o jej osobnej flexibilitate, ba čo viac, o jej vnímavosti k novým trendom v sociológii a jej ochote šíriť ich ďalej vo svojom odbornom prostredí.

Oceňujem habilitačný spis PhDr. Heleny Kubátovej, Ph.D. ako veľmi vydarené dielo, ktoré nájde si uplatnenie v profesionálnom sociologickom a širšom spoločenskovednom prostredí.

Na základe uvedeného odporúčam habilitačný spis PhDr. Heleny Kubátovej, Ph.D. na ďalšie konanie („řízení“) v odbore Sociológia na FF Univerzity Palackého v Olomouci.

V Bratislave 20. 9. 2017


Doc. PhDr. Dilbar Alieva, CSc. ²